

Štěpán, Ludvík

Průřez polskou literární teorií

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2003, vol. 52, iss. X6, pp. 204-205

ISBN 80-210-3086-0

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103316>

Access Date: 19. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

LITERATURA, ČLOVĚK A PŘESAHY

Andrej Červeňák: *Začiatky a konce*. Pre Agentúru ALFA vydalo vydavateľstvo T. R. I. MÉDIUM v spolupráci s vydavateľstvom Spolku slovenských spisovateľov v edícii SocietaS, Bratislava 2002.

K literárněvědným esejům se odhodlal přísný vědec a nositel nejvyšších státních vyznamenání Ruska a Slovenska Andrej Červeňák: dráždí ho jeho Dostojevskij a začátky a konce literatury, člověka a lidské společnosti. Nicméně hlavním smyslem jeho pojednání je podle mého soudu vědomí lidské (antropologické) kontinuity: nic nelze zcela vymazat, vše se stejně nějak vrací; v literatuře je to všeobecně uznáváno, v politice již podstatně méně: „Roku 1989 mnohí vyšli do ulíc, aby štrngotom klíčov vyprovodili 40 rokov nášho života, ktoré nesplnili svoje sľuby: viac sľubovali, ako dali, dokonca všetcičo vzali [...] z organického vývinu človeka a spoločnosti. Lenže napriek tomu, že odišli, neodišli úplne. Štyridsať rokov sa rovná jednému produktívnemu životu (od dvadsiateho do šesťdesiateho roku života) a tretine života dvoch generácií, tej, ktorá odchádza, i tej, ktorá prichádza do sociálneho ringu. Čo s nimi? Nemusíme byť solidárni s ich sociálnym obsahom, ale ich antropologickú energiu nemôžeme ignorovať. Ak by sme ju odhodili, sotíme človeka a národ na rašelinisko predantropologických foriem života. Človeka, o ktorom tvrdíme, že je absolútnou hodnotou života!“ (s. 8) V tomto prípade bych spíše než o antropologické energii mluvil ťžeji o existenciálním aspektu člověka.

Odvrácené strany v roce 1989 vydobyté svobody si autor všiml již roku 1992 ve stati *Deformovaný svet slobody* (jak uchránit literaturu a národní kulturu). Na etické problémy masové kultury upozornil v esejí *Umení vraždí* (1994): „Iba umení veľkých ľudských katarzii môže zabrániť tomu, aby falzifikáty umenia suplovali jeho nezastupiteľnú úlo-

hu...“ (s. 18) V přehledu ruských literárněvědných noviniek *Rozlúčka s Narcisom* (1998) kritizuje mimo jiné jednostrannost Nabokovova pohledu na ruskou klasiku a zastává názor, že všechny nové nebo staronové podněty musí Rusové prožít zevnitř. V úvaze *Návraty k návratom* (112) si již utváří ezoterický most k antropologickému vidění literatury, literatury jako vize, proroctví, toho, co nás táhne eticky i sociálně vzhůru. Střízlivě a věcně názory zastává i v případě zpochybňování Šolochovova autorství Tichého Donu i vzhledem k Solženicynovi (*Sproblematizované hodnoty, Alexander Solženicyn: Ak sa neohneš...*). Poslední oddíl Červeňákovy knížky nás vrací k dvěma ruským stálicím: v přemetech perestrojky a katastrojky i nového Ruska se autor vrací ke Gogolovi a Dostojevskému, v jejichž díle se zrcadlí i dnešní rozporuplná a v něčem kataklyzmatická až apokalyptická doba.

Svazek sumarizuje Červeňákovy úvahy 90. let 20. století v přelomovém období obecně a pro rusistiku zvláště: ukazuje na genezi jeho antropologických hledání, které rostly zvolna z Dostojevského a nových metodologií. Pro Slovensko je charakteristická slabší modernistická tradice i tradice imanentních metod, zejména strukturalismu. Odtud také vyplývají některé dnešní slovenské útoky na tzv. nedostatečnost strukturalismu jakobsonovského ražení (L. Plesník, Z. Rédey) a hledání v jiných směrech, které v mnohém vracejí do hry kulturně historické přístupy, Gorkého „člověkológii“: to je funkční jen potud, pokud to bude znovu přehlédnuto prizmatem pozdějšího vývoje, tedy i prizmatem pozitivních výsledků imanentních metod. To platí i o konfrontaci literárněvědné rusistiky s epochou otvírající se svobody a jejich odvrácených stran a globalizace. Zdá se, že Červeňákovy eseje jsou k tomu dobrým náběhem.

Ivo Pospíšil

PRŮŘEZ POLSKOU LITERÁRNÍ TEORIÍ

Strukturalistická knihovna brněnského nakladatelství HOST (ve spolupráci s Ústavem české literatury a knihovnictví FF MU v Brně) se dosud věnovala českým příspěvkům v této oblasti (J. Veltruský: *Drama jako básnické dílo*; M. Grygar: *Terminologický slovník českého strukturalismu*; J. Mukařovský: *Studie I, II*; L. Doležel: *Kapitoly z dějin strukturální poetiky*; M. Červenka: *Dějiny českého volného verše*; K. Chvatík: *Strukturální*

estetika), otiskla i práce jiných autorů (T. Hawkes: *Strukturalismus a sémiotika*; S. Rimmon-Kenanová: *Poetika vyprávění*) a přinesla i dva výběry (z prací kostnické školy recepční estetiky a z prací francouzského strukturalismu).

Jako třináctý připravil Jiří Trávníček svazek *Od poetiky k diskursu – Výbor z polské literární teorie 70.–90. let XX. století* (Host – vydavatelství, s. r. o., Brno 2002, 324 s.). Šestnáct příspěvků třinácti au-

torů rozdělil editor do dvou částí I – Klasifikace, II – Integrace) a důraz položil na studie týkající se vazeb strukturalismu a sémiotiky, přičemž přijal jistou návaznost na Popovičův výbor Slovo, význam, dílo. Antologია polské literární vědy (Bratislava 1972) a snahu skloubit hlavně pohledy autorské, textové a tematické. Trávnička na polské literární vědě, včetně pohledů na strukturalismus (i ve vazbě na sémiotiku), jak se projevovaly od šedesátých do osmdesátých let s pokračováním pohledů poststrukturalistických v letech devadesátých, kdy se užití metody po jisté stagnaci dostalo do nové fáze, fascinuje především kontinuita, kontextovost s bádáním ve světě a rychlá orientace v nových přínosech (Bachtin, Lotman, Mukařovský, Derrida aj.).

Výbor přináší názory (východiskem jsou klasické úvahy o poetice) na sémiotiku (I. Dąbska, H. Markiewicz, W. Panas, E. Balcerzan, W. Kalaga), na vaz-

by v literární komunikaci (A. Okopień-Sławińska, E. Balcerzan, M. Głowiński) a samozřejmě na problematiku spojenou se strukturalismem a poststrukturalismem (mj. E. Czaplewicz, R. Nycz) s tím, že první část směřuje spíše k typologii hodnocení, zatímco druhá část k metodologii. Výbor je výbor, i když osobně se domnívám, že větší důraz mohl být položen v jeho vyústění na současnost, tedy na devadesátá léta 20. století a naznačení východisek do budoucna, jak to načrtává studie R. Nycze Poststrukturalismus a postmodernismus.

Pro zájemce o předloženou problematiku jsou přínosné komentáře editora ke každé studii (přeložili je Petr Vidlák, čtrnáct, a Marie Havránková a Jiří Trávniček, po jedné), ale také poměrně podrobné biografie a bibliografie autorů, včetně překladů jejich prací do češtiny, případně slovenštiny (sestavil Libor Martinek).

Ludvík Štěpán

PROBLÉMY S PARODIÍ

Kdysi jsem měl v semináři starší anglické literatury jako student referát o povídce o Siru Thopasovi z Canterburských povídek. Na rozdíl od tradičního výkladu tohoto textu jako parodie jsem ukázel na prvky nostalgie a sentimentu, ale byl jsem svým tehdejší učitelem odmítnut jako příliš originální. Nicméně narazil jsem tím na podstatný a sporný znak tohoto literárního útvaru: prvním problémem je, co je a co není parodie, a to se jistě dobově mění a je do značné míry individuální.

Olomoucký badatel o starší české literatuře prof. Eduard Petřů umí svůj obor výborně popularizovat a vědecky promlouvat k širším čtenářským kruhům. Názorně to dokázal nejednou, zejména však ve dvou knihách vydaných v 70. a 80. letech minulého století, a to *Zašifovaná skutečnost. Deset otázek a odpovědi na obranu literární medievalistiky* (Ostrava 1972) a *Vzrušující skutečnost. Fakta a fantazie ve středověké a humanistické literatuře* (Ostrava 1984). Sám recenzovanou publikaci (Eduard Petřů: *Zrcadlo skutečnosti. Kniha o středověké, renesanční a barokní parodii*. ISV nakladatelství, Praha 2000, 170 s.) pokládá za volnou součást této originální trilogie.

Jestliže se autor zabývá útvarem zvaným parodie, nutně – chtěl nechtěl – vstupuje na půdu tzv. literárních žánrů, neboť právě parodie bývá označována buď jako přístup, nebo jako žánr. V této souvislosti bych se raději vyhnul nutkavě uváděnému pojmu „genologický“ ve smyslu „žánrový“, neboť

genologie je věda o literárních žánrech a jen takto by mělo být toto přídavné jméno používáno. Samo slovo parodie znamená „vedlejší zpěv“. Petřů ji vidí šíře než dosavadní definice: „*Nelze ji chápat jen jako konfrontaci vznešené formy s nízkým, profánním syžetem, ale jako projev jistého záměrného přístupu k reflektované realitě, směřující k odhalení jejich negativních stránek a k dosažení jejího pravdivého obrazu.*“ (s. 16)

Petřů ukazuje parodii v řadě dimenzí, z nichž velmi podstatnou je její hravost. Také prezentuje případy, které nám dnes znějí parodicky, ale které byly dobově míněny zcela vážně – na příkladu známých pamětí Václava Šaška z Biřkova – zejména pokud jde o rytířskou etiketu. Nakonec parodii definuje spíše jako mezižánr, tedy intergenerický útvar stojící mezi žánrem a postupem (parodický román, parodická povídka). Ve výkladu genologického (správně: žánrového či druhového) systému je několik nepřesností, ale to nesnižuje celkovou výkladovou jasnost a názornost. Petřů dochází k závěru, že na základě teorie systémů je podstatným znakem parodie její destabilizační funkce v žánrovém systému, přičemž její počátky vidí v antice, ale v některých národních literaturách se její vznik tradičně spojuje až s obdobím klasicismu (ovšem spojitost s antikou čili klasikou je právě v této souvislosti markantní). Proti příliš úzkému pojetí parodie v díle Michaila Bachtina zdůrazňuje Petřů široké pojetí, proti opozici spirituality a lidové kultury staví jemnější